

SZIL PÉTER

Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat?

I. A családon belüli erőszak: a férfiak felelőssége

SZIL PÉTER

Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat?

I. A családon belüli erőszak: **a férfiak felelőssége**

A kiadvány megjelenését az Európai Unió Daphne Programja és a Nemzeti Civil Alapprogram támogatta.

A kiadvány tartalmáért teljes egészében a szerző és a szerkesztők a felelősek, azért és az annak felhasználásából származó következményekért az Európai Bizottság nem felel.

Habeas Corpus Munkacsoport

www.stop-ferfieroszak.hu

SZIL PÉTER

Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat?

I. A családon belüli erőszak: **a férfiak felelőssége**

Habeas Corpus Munkacsoport

Budapest, 2005

Ezúton szeretném friss és őszinte tartalommal megtölteni az elcsépett mondatot: „Köszönet mindenkinek, aki lehetővé tette e kiadvány létrejöttét.” Természetesen meg sem próbálkoznék mindazoknak a felsorolásával, akik három külföldön eltöltött évtized alatt három különböző országban megosztották velem tapasztalataikat és tudásukat. Ellenben szeretném – a teljesség igénye nélkül és ábécérendben – név szerint megemlíteni azokat, akik szellemi és/vagy gyakorlati támogatásukkal jelen voltak a kiadvány megírásának néhány intenzív hónapja alatt: Luis Boninót, Herman Juditot, Juhász Gézát, Kuszing Gábort, Spronz Juliát, Szil Tolmit, Dyane Wan der Weydent és Wirth Juditot.

Budapest–Alicante (Spanyolország), 2005 március–június

Szil Péter

Köszönet Jacky Flemingnek, amiért engedélyezte karikatúráinak felhasználását.

www.jackyfleming.co.uk

© Szil Péter, 2005

© Habeas Corpus Munkacsoport, 2005

© Jacky Fleming, 2005

ISBN 9632187202

Minden jog fenntartva

.....

Tartalomjegyzék

.....

Előszó	7
Az erőszak avagy bántalmazás	13
A nők elleni erőszak	15
A családon belüli erőszak: férfierőszak	17
Előítéletek és tévhitek	23
Az áldozatok hibáztatása	24
A bántalmazó férfiakkal szövő mítoszok	32
A bántalmazás forrása: a szexizmus	39
A férfiak felelőssége az egyenlőségért	41
Bántalmazó férfiakkal foglalkozó programok	47
Felfogásmódok	47
Módszerek	50
A programok kivitelezése	53
A programok eredményessége	57
A szakemberek képzettsége	59
<i>Tárgymutató</i>	<i>61</i>

Előszó

Manapság már egyre kevesebben tagadják, hogy a nők és a gyerekek ellen irányuló erőszak súlyos társadalmi probléma. Az is kezd nyilvánvalóvá válni, hogy a magyar társadalom reakciója egyáltalán nem áll arányban ennek a problémá-súlyosságával. Ez nemcsak az áldozatok védelmét és az elkövetőkkel szembeni fellépést szolgáló jogalkotás és joggyakorlat terén mutatkozik meg, hanem az illetékesek, a közvélemény, de még az úgynevezett szakemberek tájékoztatlan-ságában, illetve a rendelkezésre álló tájékoztatás előítéletes voltában is. Szegényes az a magyar nyelvű szakirodalom, amely ezt a helyzetet orvosolhatná. Ennek a kiadványnak az a szándéka, hogy ezeknek sorát gyarapítsa.* A társadalom fellépése mindenfajta erőszakkal szemben csak akkor tud hathatós lenni, ha a megtett lépések, bár fedik egymást időben és térben, egy a probléma természetéből adódó elsőbbségi sorrendet követnek:

- ❶ Az áldozatok hatékony ellátása és védelme.
- ❷ Az elkövetőkkel szembeni határozott fellépés.
- ❸ Az erőszak össztársadalmi megelőzése.
- ❹ Foglalkozás az elkövetőkkel.

A fenti lépések megtételének több előfeltétele is van. Például eleve nehéz akár odáig is eljutni, hogy elismerjük magának az erőszaknak a tényét és annak valódi mértékét, ha nincs a

- *Irodalomlista:
- Morvai Krisztina:
Terror a családban,
Kossuth, 1998
 - *Miért marad?*, NANE
Egyesület, 1999
 - Susan Forward:
Mérgező szülők, Háttér
Kiadó, 2000
 - Judith Lewis Herman:
Trauma és gyógyulás,
Háttér Kiadó –
Kávé Kiadó – NANE
Egyesület, 2003
 - Patricia Evans:
Szavakkal verve,
Háttér Kiadó – NANE
Egyesület, 2004
 - *Miért veszélyes a
mediáció a családon belüli
erőszak kezelésében?*
Habeas Corpus
Munkacsoport, 2005,
elérhető interneten is:
[habeascorpus.hu/-
tudja-e](http://habeascorpus.hu/-tudja-e)

társadalomban konszenzus afelől, hogy miben áll ez az erőszak, ki követi el és ki ellen. Az említett csekély számú publikáció kivételével ezekre a kérdésekre ma Magyarországon főleg olyan válaszok állnak rendelkezésre, amelyek inkább az elkövetőket védik a tetteikért való felelősségrevonástól, illetve felelősségvállalástól, mint az áldozatokat az ellenük elkövetett erőszakos cselekményektől.

Ennek egyik megnyilvánulása, hogy a problémát egyáltalán nem egyértelműen nevezik meg. Ma Magyarországon a „családon belüli erőszak” kifejezés a legelterjedtebb, bár ez könnyen azt a benyomást kelti, mintha a család különböző tagjai egyforma módon, gyakorisággal vagy mértékben követnének el erőszakot. Ugyanakkor a mai napig nem történt meg annak világos meghatározása, hogy mi minősül egyáltalán erőszaknak, és mennyiben más a családon belüli erőszak, mint az erőszak többi formája. Az áldozatok és az elkövetők közötti világos különbségtétel egyik fő akadály az, hogy az erőszak definíciója eleve az elkövetők szempontjainak van alárendelve, ahelyett, hogy abból indulna ki, valójában milyen hatással van az az áldozatokra. Például a közfelfogás a féltékeny férfi által gyakorolt ellenőrzést a szeretet egyik megnyilvánulásának tekinti, és nem annak mértékében ítéli meg, hogy a nő mennyire érzi magát korlátozva szabadságában. De még a jogszabályok is pl. az erőszakos közöszlést az elkövető által alkalmazott erőszak mértékétől és céljától függően ítélik meg és nem a sértett által átélt szenvedések alapján.

Legalább ugyanennyi a nézeteltérés arról, hogy mi a családon belüli erőszak forrása: bizonyos személyiségbeli torzulások vagy inkább a patriarchális társadalmi szerkezet és a szexista értékrenden alapuló kultúra összefonódása?

Ez a kiadvány elsősorban ennek a kérdésnek a megválaszolására törekszik és a témában magyarul elérhető irodalomhoz képest terjedelmesebben foglalkozik az elkövető személyével.

A kiadványt az Európai Unió Daphne programjának keretein belül adjuk ki. A Daphne program általános célja az, hogy a nők, a gyermekek és fiatalok elleni erőszak megelőzésére és leküzdésére indított kezdeményezéseket támogasson, és segítsen eljuttatni az újabb tagországokba az Unió más országaiban e téren évtizedek során felgyűlt elméleti és gyakorlati tapasztalatokat. A kiadvány megjelenését lehetővé tevő projekt konkrét célja az, hogy a közvélemény tájékoztatása és szakemberek képzése révén lefektesse az alapjait egy a bántalmazó férfiakkal foglalkozó szolgáltatásnak*, amely elsősorban az áldozatok védelmét tartja szem előtt, és amely az elkövetők felelősségvállalásának előmozdítása révén járul hozzá a családon belüli erőszak felszámolásához és megelőzéséhez.

Mi az értelme egy ilyen szolgáltatás létrehozásának egy olyan országban, ahol a társadalmi fellépés fentebb felsorolt négy lépcsőjének még első lépcsőfokait sem lépte meg a társadalom?

patriarchátus =
férfiuralom

szexizmus = nemi
hovatartozáson
alapuló előítélet,
elsősorban a nők
hátrányos megkülönböztetése

* A kétéves program első fele egy képzés önkéntesek számára. Ezek közül kerülnek majd ki annak a telefonos segélyszolgáltatásnak az ellátói, amelyhez bántalmazó viselkedésükön változtatni kívánó férfiak fordulhatnak majd.

Fontos lépés a nők elleni férfierőszak felszámolása felé, ha férfiak törnek meg a patriarchális férfiszolidaritást, és önkritikusan viszonyulnak saját magatartásukhoz.

Egyrészt, mint említettük, az erőszak elleni fellépés akkor igazán hatékony úgy rövid, mint hosszú távon, ha mind-ezeket a területeket felöleli anélkül, hogy bármelyik anyagi vagy egyéb eszközöket vonna el az áldozatok védelmének elsődleges feladatától. Másrészt egy ilyen szolgáltatás jelentősége nem elsősorban a „megjavult” bántalmazók számában mutatkozik meg, hanem abban, hogy a leghitelesebb módon tisztázná a bevezetőben felvázolt fogalmi zavart (miben áll ez az erőszak, ki követi el és ki ellen?). Fontos lépés lenne a nők elleni erőszak *felszámolása* terén, ha férfiak törnek meg a patriarchális társadalmat elsősorban összetartó, rosszul felfogott férfiszolidaritást, és önkritikusan tudnának viszonyulni saját bántalmazó magatartásukhoz.

De talán még nagyobb lépés lenne a *megelőzés* felé vezető úton, hiszen egy bántalmazó akkor tud csak őszintén és önként felhagyni a bántalmazással, ha a saját hatalmi szempontjai helyett képes empatikusan viszonyulni az áldozat élményéhez arról, hogy mi is a bántalmazás valódi hatása. Ilyen módon precedens értékű törés keletkezne a férfierőszakot gyökerénél tápláló kulturális és társadalmi beidegződésekben: férfiak tennék magukévá a nem erőszakos konfliktuskezelés nőiesnek nevezett modelljeit, férfiak szakítanának a nők szempontjainak előítéletes elutasításával és válnának más felnőtt és felnövekvő férfiak szerep-modelljeivé az erőszakmentes viselkedésre.

Az elmúlt évtizedekben koherens elméleti és gyakorlati modellt alkotó tapasztalatok gyűltek össze több angolszász,

dél-amerikai és nyugat-európai országban arról, hogy mi kell ahhoz, hogy egy a bántalmazó magatartásukon változtatni akaró férfiakat ellátó szolgáltatás valóban el tudja érni a fenntebb vázolt célt és ne (mint ahogy sajnos erre is van példa a külföldi gyakorlatban) az erőszak felszíni tüneteit kezelő kísérletezéssel a már meglévő és a potenciális áldozatok biztonságát veszélyeztesse, anélkül, hogy megkérdőjelezné az erőszak gyökeréről szolgáló előítéleteket és hatalmi beidéződések.

* Bővebben lásd a 47. oldaltól.

Mielőtt felvázolnánk ezt a modellt, elkerülhetetlenül meg kell ismételniünk néhány dolgot, amelyet előttünk már leírtak. A NANE Egyesület „Miért marad?” című kézikönyve joggal tekinthető a jelen publikáció testvér- (pontosabban nővér-) kiadványának, ezért javasoljuk annak párhuzamos tanulmányozását. A „Miért marad” a „Hogyan segíthetünk” kérdésére igyekszik válaszolni, és a bántalmazottak támogatásának mikéntjébe nyújt részletes betekintést szociális munkások és minden érdeklődő számára. (Ez a kiadvány átvette a „Miért marad?” néhány részletét, például a nők elleni erőszak típusainak definícióit.)

Az olvasó által kézben tartott kiadvány ugyanerre a kérdésre keresi a választ a férfelelősség tabumentes felvetése és az azt körülvevő tévhitek eloszlata révén. Ennek első lépéseként tisztáznunk kell néhány, a témánk keretét alkotó alapfogalmat.

Az erőszak avagy bántalmazás

Az erőszak avagy bántalmazás szavak köznapi használata az erőszakos viselkedést szokta jelezni.

A nők elleni, a családon belüli vagy partnerkapcsolati erőszak összefüggésében erőszak alatt minden olyan hatalmi visszaélést értünk, amely érzelmi, testi, verbális, szexuális, gazdasági vagy szociális kényszer révén próbálja befolyásolni, korlátozni vagy megtörni mások akaratát. Az erőszak tehát *szisztematikus* magatartás, a mások feletti uralkodásra, illetve mások ellenőrzésére irányuló stratégia. Az ennek során előforduló – nemritkán agresszív – kitörések ilyen módon alapvetően különböznek a bármely kapcsolatban előforduló perpatvaroktól és összetűzésektől. A szisztematikus erőszak létrejöttének alapvető eleme nem az agresszivitás, hanem a hatalom egyenlőtlen megoszlása.

A hétköznapi nyelvben az erőszak, erőszakosság, agresszió, illetve agresszivitás eléggé összemosódó fogalmak. Ezért is fontos tisztázni, hogy a fent leírt értelemben vett erőszak nem ugyanaz, mint az agresszivitás. Ez utóbbi olyan alkalmi, szélsőséges esetekben erőszakos cselekményekben is megnyilvánuló, ám kontrollálható magatartás, amelynek célja az adott körülményektől függ. Így szolgálhat akár a támadásokkal szembeni védekezésre, illetve valamilyen érték – pl. az élet, az utódok, a lakóhely – megóvására is.

Erőszak = szisztematikus törekvés a mások feletti uralomra.

agresszivitás ≠ erőszak

Az erőszak és az agresszivitás fogalmának összekeverése csökkenti az áldozatok melletti kiállás és az elkövetőkkel szembeni fellépés esélyeit.

E két fogalom összekeverése nemcsak fogalmi zavart okoz, hanem csökkenti az áldozatok melletti kiállás és az elkövetőkkel szembeni fellépés esélyeit is, mivel egy kalap alá veszi az uralkodásra irányuló szisztematikus és elhúzóódó erőszakot avagy bántalmazást az alkalmakként megnyilvánuló, gyakorlatilag bárkivel előforduló, hol támadó, hol védelmi jellegű, szélsőséges esetekben erőszakos cselekményekben is megnyilvánuló agresszív magatartással. Különösen igaz ez a nők elleni erőszakra, amely átszövi a társadalom létének minden szintjét, ám ezt a tényt a társadalom éppen a „de hiszen a nők is erőszakosak” jellegű érvekkel hárítja.

A nők elleni erőszak

„A nők elleni erőszak bármely olyan, a nőket nemük miatt érő erőszakos tett, mely testi, szexuális vagy lelki sérülést okoz vagy okozhat nőknek, beleértve az effajta tettekkel való fenyegetést, valamint a kényszerítést és a szabadságtól való önkényes megfosztást, történjen az a közéletben vagy a magánszférában. Beleértendő, de nem korlátozandó a testi, szexuális és lelki erőszakra, melyet az áldozat a családon belül szenved el, ide értve a bántalmazást, a lánygyermekkel való szexuális visszaélést, ... a házasságon belüli nemi erőszakot. . .”*

* Az ENSZ Deklarációja
a Nők Elleni Erőszak
Megszüntetéséről, 1993

A nők elleni erőszak funkciója a patriarchális társadalom alapját képező hierarchia fenntartása. Minden megnyilvánulási formájának (úgy a személyes, mint a társadalmi kapcsolatok terén), az a szexista értékrend az alapja, amely a nemi sztereotípiákból levezetett különbségeket használja fel az ezekből következő hatalmi struktúrák megerősítésére. (Ha például a nőies feladatokra hivatkozva egy férfi nem hajlandó kivenni a részét a gyereknevelésből, azzal a sztereotípiák mellett saját hatalmát is megerősíti. A nő fog hiányozni a munkahelyéről, az ő karrierje fog megtörni a gyesen töltött évek miatt, így végül a nőt fogják kisebb eséllyel előléptetni, vagy neki lesz kisebb fizetése, ezért anyagilag a férfitől fog függni.) A nők politikai, intézményes és szakmai diszkriminációja, a szexuális zaklatás, illetve erőszak, a prostitúció és

a nőkereskedelem, a női test fogyasztási tárgyként való kihasználása, a vallási szemléleten alapuló szegregáció és, természetesen a testi, lelki, társadalmi és szexuális bántalmazás minden formája felmérhetetlen károkat okoz, gyakran az áldozatok életét is fenyegeti és nem utolsósorban erősíti a férfiak hatalmi helyzetét a nőkkel szemben.

a szennyes leesik a padlóra... majd végül újra feltűnik a szekrényben, tisztán...
HIHETETLEN
(C) Jacky Fleming

A nők elleni erőszak elsősorban abban különbözik az erőszaktól általában, hogy úgynevezett strukturális erőszak, vagyis egybecseng a közfelfogás alapjául szolgáló társadalmi és kulturális normákkal és értékrenddel. Ezért tűnik a

társadalom számára a valóságosnál kisebbnek, illetve normálisnak, és ezért nem ítélik el ugyanolyan egyértelműen, mint az erőszak egyéb formáit. Eleve nehéz az erőszakkal összefüggésbe hozni olyan hétköznapi jelenségeket, amelyek teljesen beleivódtak az uralkodó kultúrába. Pl. a gyerekek fenekére mért ütést nem nevezik bántalmazásnak, vagy azt, hogy valaki azért rendelkezik szabad idővel, mert a partnere végez minden házimunkát, nem tekintik kihasználásnak vagy gazdasági erőszaknak. Az erőszak felismerését megkönnyíti, ha arra figyelünk, hogy az milyen hatással van az áldozatokra, és nem arra, hogy az elkövetőnek mi a látszólagos szándéka, vagy mennyire van tudatában a tetteinek.

strukturális erőszak = a közfelfogás alapjául szolgáló társadalmi és kulturális normákkal és értékrenddel egybecsengő erőszak

A családon belüli erőszak: férfierőszak

„»Családon belüli erőszak« a valamely családtag által a családon belüli nővel szemben nemi hovatartozása alapján elkövetett fizikai, pszichikai és szexuális visszaélés, amely a könnyű testi sértéstől a súlyos fizikai bántalmazásig, emberrablásig, fenyegetésig, megfélemlítésig, kényszerítésig, üldözésig, megfélemlítő szóbeli visszaélésig, lakásba (helyiségbe) történő erőszakos vagy jogtalan behatolásig, gyújtogatásig, vagyontárgyak tönkretételéig, a női nemi szerv megcsonkításáig, a nők prostitúciós célú kizsákmányolásával járó erőszakig, a háztartási alkalmazottak elleni erőszakig, és e cselekmények elkövetési kísérleteiig terjed.”*

* Az ENSZ Gazdasági és Társadalmi Tanácsa 1996/12 határozata, közölte: *Nők joga*, az Esélyegyenlőségi Kormányhivatal kiadványa, 2003.

családon belüli
erőszak = szemé-
lyes kapcsolatban
megjelenő erőszak

A családon belüli erőszak az erőszaknak az a formája, amely a személyes kapcsolatok terén (de nem feltétlenül az otthon négy fala között) jelenik meg. Irányulhat bárki ellen, aki az elkövetővel közeli vagy bensőséges kapcsolatban áll vagy állt. Elvben a partnerek bármelyike elkövetheti, de a gyakorlatban kb. 90%-ban férfiak követnek el erőszakos cselekményeket a családon belül nők és gyermekek terhére.

Ez a statisztikai aránytalanság már önmagában indokolttá teszi, hogy a nők által a velük kapcsolatban álló férfiak rovására elkövetett erőszakos cselekményeket a normától eltérő egyedi eseteknek, míg a családon belüli erőszakot, mint *társadalmi jelenséget* a nők elleni erőszak, a patriarchális „enyém vagy” szemlélet, tehát a férfierőszak egyik megnyilvánulásának tekintsük. Ennek célja, ezúttal a személyes kapcsolatokban (sőt, a „vagy enyém, vagy senkié” elve alapján, nemritkán még a kapcsolat végeztével is), ugyanaz, mint a nők elleni erőszak bármely más formájának: biztosítani a férfi hatalmát és a nő alávetettségét. Ezt az értelmezést két szembeötlő tény is alátámasztja:

a férfierőszak célja:
biztosítani a férfi
hatalmát és a nő
alávetettségét

1 A nők által gyakorolt erőszaknak szinte soha nem a partner feletti uralom a célja. Az esetek kis hányadát kivéve bántalmazó nők szinte mindig felhagynak az erőszakkal, amikor véget ér a viszony. (Lásd az erőszak/bántalmazás fentebbi meghatározását.) A kapcsolat megszűnését követő, illetve azt megtorló zaklatás ellenben nagy hányadát teszi ki a férfiak által elkövetett erőszakos cselekményeknek. Nők szinte soha nem erőszakosak olyan férfival, aki nem

akar velük kapcsolatra lépni. A családon belüli erőszak jellemzőit viselő férfierőszak ellenben néha olyan esetekben is előfordul, amikor a férfi csak úgy gondolja, hogy a kiszemelt nőnek járnia kellene vele.

2 A partneryilkosságok esetében, amelyeket a családon belüli erőszak legkínzóbb megnyilvánulásának szoktak tekinteni, a nemzetközi statisztikák összevetése szerint az elkövetők körülbelül 10 százaléka nő. Ezeknek csaknem 90 százaléka azonban sok éven át szenvedett szisztematikus bántalmazástól, amelyről a tétlen környezet gyakran tudott is. A maradék 10 százalék sem a neme miatt vagy uralkodási vágytól indítatva öli meg párját, hanem olyan – sokrétű és összetett – okok miatt, amelyek semmiben sem különböznek azoktól, amelyek miatt férfiak szoktak megölni más férfiakat. Ezzel szemben a partneryilkosságokat elkövetők csaknem 90 százalékát kitevő férfiak áldozatainak több mint 80 százaléka azért halt meg, mert el akart válni. Ezek az elkövetőtől már korábban elvált vagy válófélben lévő vagy válási szándékukat éppen kinyilvánító nők ráadásul az esetek 90 százalékában korábban, gyakran több alkalommal is feljelentést tettek bántalmazás miatt későbbi gyilkosuk ellen.

A kapcsolaton belüli erőszak a szóbeli erőszaktól a szexuális erőszakig többféle formában jelentkezhet. Az alábbiakban a bántalmazás megnyilvánulási formáinak széles választékából csupán a legjellegzetesebb példákat soroljuk fel.

A kapcsolaton belüli erőszak a szóbeli erőszaktól a szexuális erőszakig többféle formában jelentkezhet.

Szóbeli erőszak: Ha valaki (rendszerint a férfi) bántalmazással, veréssel fenyegeti a párját, ha azzal fenyegetőzik, hogy elviszi a gyerekeket, vagy hogy öngyilkosságot követ el, ha lekicsinyli a nőt, vagy gúnyolódik vele, ha nevetség tárgyává teszi (például a vallása vagy az etnikuma miatt).

Megfélemlítés: Ha tör-zúz, megrongálja a nő értéktárgyait, csapkod, puskával vagy más fegyverekkel fenyeget, féltelmet keltően viselkedik (dühödten néz, üvölt), támadóan faggatózik, életveszélyesen vezet.

Lelki erőszak: Letagad lényeges dolgokat, elzárkózik a nő elől, ugyanakkor ellenőrzése alatt tartja, végtelenen féltékenykedik, önbizalmát módszeresen lerombolja, önálló döntéseit rendszeresen megkérdőjelezi, vagy akár meg is semmisíti. Mindenért őt okolja, még a nő elleni agresszióért is a nőt hibáztatja, annak érzéseit, tapasztalatait kétségbe vonja (főként a bántalmazás súlyosságát illetően), nem hajlandó megbeszélni a problémákat, kétségbe vonja, ha a nő azt állítja, hogy problémák vannak.

Elszigetelés: Ha a férfi megszabja, hogy a nő mit csinálhat és mit nem csinálhat, kivel találkozhat, kivel beszélhet, hová mehet, mit vehet föl. Nem engedi, hogy másokkal barátkozzon, a családjával beszéljen, munkát vállaljon, pénzt tartson magánál. Elzárja előle a telefont, mindenhová elkíséri, folyamatosan az ellenőrzése alatt tartja otthon, munkahelyen, iskolában stb., átkutatja zsebeit, táskáját.

Testi erőszak: Ha a férfi a nőt lökdösi, megüti, megpofozza, fojtogatja, a nő haját húzza, ököllel veri, belerúg,

megharapja, rázza, megégeti, fegyverrel (például késsel, zsléttpengével, löfegyverrel, nehéz tárgyakkal) fenyegeti vagy bántja a nőt.

Szexuális erőszak: Ha olyan szexuális tevékenységre kényszeríti a nőt, amit az nem akar, ha a szexszel fájdalmat okoz neki, vagy megalázza; ha megerőszakolja, bántalmazza intim testrészeit, vagy ha kényszeríti, hogy másokkal közösüljön.

A nő legalapvetőbb jogainak megtagadása, mozgásszabadságának, elemi igényeinek korlátozása: Ha nem engedi meg, hogy a nőnek tőle független magánélete is legyen, bezárja, kizárja, megkötözi, éhezteteti vagy szomjazztatja, nem engedi tisztálkodni, elrejteti a szükséges gyógyszereit, vagy nem ad rájuk pénzt, meggátolja, hogy fogamzásgátló eszközt használjon.

Gazdasági, anyagi erőszak: Nem engedi, hogy a nő dolgozni járjon, vagy legyen saját pénze, illetve, ha van, azt elviszi, és saját belátása szerint ad csak belőle, a közös néven levő céggel (Bt., Kft.) zsarolja. Minden kiadást, amire a nő kér pénzt, megkérdőjelez, míg ő szabadon rendelkezik a pénzzel.

Az erőszak fent leírt fajtái általában hasonló forgatókönyv alapján követik egymást, illetve keverednek egymással. Ez is arra mutat, hogy az erőszak jellege, illetve kibontakozása nem a bántalmazó férfi temperamentumától vagy egyéniségétől függ, hanem az erőszak funkciójától, ami nem más, mint a nő ellenőrzés alatt tartása.

Az erőszak eszkálcíója: Az erőszak fokozatosan erősödik egyazon kapcsolaton belül a gúnyolódástól a szóbeli

az erőszak
funkciója: a nő
ellenőrzés alatt
tartása

bántalmazáson, a fenyegetéseken, lökdösésen, pofonokon, rúgásokon, csonttörésen, égési sebeken és nemi erőszakon keresztül egészen a halálig. Ezt azonban gyakran nem nyílegyenes vonalban, hanem ciklikusan teszi.

Az erőszak ciklusai: A bántalmazó kapcsolatok némelyikét három jól elkülöníthető szakasz jellemzi: a feszültség felgyülemmlésének szakasza, az erőszakos kitörés és a megbánás szakasza.* A feszültség felgyülemmlésének idején a kapcsolatban egyre sűrűsödnek és súlyosbodnak a súrlódások. A feszültség csúcspontján az erőszakos kitörés csökkenti a feszültséget. Ezután a bántalmazó nemegyszer megbánást mutat, bocsánatot kér, kedvesen és szeretetreméltóan viselkedik. Ebben a szakaszban az áldozat a megbánás hatására gyakran azt reméli, és hisz is benne, hogy erőszakos partnerre megváltozik és nem lesz durva többé.

Az erőszak ciklusai azonban újra és újra megismétlődnek. Sőt, idővel az erőszak körforgása általában felgyorsul: az erőszakos kitörések egyre gyakoribbá és egyre durvábbá válnak, sokszor katasztrofális következményekkel. A három fázis összefolyik, az évek során eltűnik a megbánó szakasz is.

* Ez elsősorban durva fizikai és lelki erőszak előfordulásakor igaz, míg sok más esetben például a gazdasági erőszak vagy a szóbeli bántalmazás a kapcsolat állandó eleme.

Előítéletek és tévhitek

A nők elleni erőszakot előítéletek és tévhitek egész sora övezi, amelyek az áldozatokat okolják és az erőszakot alkalmazó férfiakat igazolják. Ezek nemcsak a kocsmai beszélgetésekben vagy a közmondásokban („Pénz olvasva, asszony verve. . .”) vannak jelen a kultúrában, hanem annak minden szintjén.

Ezekből a tévhitekből közvetve cáfoltuk már azt a ketőt, amely szerint „az erőszak ugyanolyan a családon belül, mint bárhol máshol”, illetve „az erőszak ugyanolyan, akár férfi követi el, akár nő, másképp szólva az erőszaknak nincs neme.” Utaltunk a nők elleni erőszak strukturális és szisztematikus mivoltára, valamint arra, hogy a családon belüli erőszak, mint társadalmi jelenség, valójában férfierőszak, mivel a nők által férfiak ellen elkövetett erőszak nemcsak számra sokkal kisebb, hanem személyes jellegű és így alapvetően különbözik a férfiak által nők terhére elkövetett erőszaktól éppen abban, hogy nincs jelen benne a kívülág által is szentesített uralmi elem.

Az alábbiakban áttekintünk néhányat azokból a – nemcsak a bántalmazók által hangoztatott – nézetekből, amelyeknek megváltoztatása egyik alapfeltétele az áldozatok épességét és a bántalmazók kezelését egyidejűleg biztosítani képes programoknak. Az ilyen programok ismertetése és azok

magyarországi feltételeinek megteremtése az egyik célkitűzése ennek a kiadványnak.

Az áldozatok hibáztatása

A nők elleni erőszak társadalmi elfogadottságának egyik fontos oka az áldozatok hibáztatása és az e körül kialakult ferdtételek, illetve tévhitek.

„Igaz, hogy a férfiak inkább odacsapnak egyet, a nők viszont lelki terrorban tartják partnerüket” ♦ Ez az érv szinte minden esetben elhangzik, amikor a családon belüli erőszak témája felmerül. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy *a fizikai erőszakot mindig kíséri lelki erőszak is*. Nem létezik olyan fizikailag agresszív bántalmazó, aki a lelki terrornak valamely – leggyakrabban számos – formáját ne alkalmazná. Nem létezik tehát az idézett „egyensúly” sem: mire a bántalmazás odáig jut, hogy a környezet elismeri a bántalmazás tényét, a bántalmazott nő már rég nincs abban a helyzetben, hogy „visszabántalmazza” partnerét. Fontos továbbá különbséget tenni aszerint, hogy a „terror” milyen erővel hat a bántalmazott félre: a felsorolt tipikusan bántalmazási technikák fenyegető, pszichésen romboló hatása minden esetre érvényes – akár férfi, akár nő használja őket.

E téma illusztrálására hadd álljon itt egy idézet az úgynevezett szakértők egyikének (Grád András Ph.D., jogász, pszichológus, emberi jogi szakértő) tollából:

„Nagyon gyakran előfordul, hogy egy kapcsolatban a nő legalább annyira felelős a kapcsolat ellehetetlenüléséért, tengernyi – nem fizikai – agressziót tanúsít, míg végül elcsattan néhány pofon. Az önkontrolljukat veszített férfiak részéről ez természetesen elfogadhatatlan magatartás, azonban a kérdés semmiképpen sem redukálható le a női jogvédő mozgalmak által áhított »pofonegyszerű« képletté, amely a nőket egyoldalúan áldozatként tünteti fel.»*

*Grád András Ph.D.: *A prostitúcióról és a megvert nőkről – tárgyilagosan*, Élet és irodalom, 2003. okt. 10.

Ez az okfejtés egyrészt elfogadhatatlannak nevezi a bántalmazást, másrésztől igazolhatónak tünteti fel azt. Az igazolhatóság látszatát azzal tartja fenn, hogy bizonyos vélekedéseket tényként tüntet fel, miközben bizonyos tényeket eltitkol:

❶ Összemosza az agresszivitást – tehát azt a mindkét nembeli emberben meglévő, kontrollálható tulajdonságot, amely gyakran (ön)védelmi reakció valamivel szemben – az erőszakkal – amely pedig egy hatalmi helyzet fenntartására irányuló szisztematikus módszer.

❷ Formálisan egyenlő mércével mér, ami pedig elkövető és áldozat, vagyis egyenlőtlen helyzetek esetében nem más, mint a diszkrimináció és az uralom fenntartásának újabb eszköze.

❸ Eltussolja azt aényt, hogy az erőszak alkalmazása mindig választás kérdése és hogy a családon belüli erőszak alapja nem az agresszivitás vagy az önuralom elvesztése, hanem az egyenlőséggel szembeni intolerancia.

Egyenlő mérce alkalmazása egyenlőtlen felekre: diszkrimináció, az uralom megerősítése.

A családon belüli erőszak alapja nem az agresszivitás vagy az önuralom elvesztése, hanem az egyenlőséggel szembeni intolerancia.

Az olvasó számára talán indokolatlannak tűnik a fenti három tézis Grád András evidensen hangzó és a közfelfogással összecsengő állításairól. E kiadvány egyik célja éppen az, hogy a bántalmazás körülményeinek új megvilágításával és tényekkel ébressze rá az olvasót arra, hogy ezek az állítások gyakran csúsztatások. Például, ha egyenlő felelősséget tulajdonítunk a feleknek a kapcsolat ellehetetlenüléséért, feltételezzük, hogy a partnerek egyenlő helyzetben voltak a kapcsolat létrejöttékor vagy annak során. Ez eltitkolja azt aényt, hogy a párkapcsolatok valódi közege a patriarchátus, vagyis a nők eleve hátrányos helyzete nemcsak gazdaságilag, hanem a döntéshozatalok terén is, úgy a társadalmon, mint a családon belül. A patriarchális családmodellben a férfi biztosítja a „rendet” és a (több) pénzt, a nő feladata pedig gondoskodni az otthon szervezettségéről és érzelmi egyensúlyáról. Az ilyen kapcsolatokban a „védelemért engedelmességet cserébe” középkori formulája alapvető egyenlőtlenségekben szokott megnyilvánulni a tekintetben, hogy a partnerek mennyire önállóak anyagilag, mennyi szubjektív és valószínű mozgási szabadsággal bírnak, illetve hogy hogyan gondolkodnak arról, hogy mit várhatnak el, illetve követelhetnek meg a párjuktól. Ilyen körülmények között érdemes feltenni a kérdést, hogy a nők által alkalmazott „terror” vagy a kapcsolat „ellehetetlenülése” hány esetben takarja a nőktől automatikusan elvárt engedelmesség vagy a „házastársi kötelességek” teljesítésének megtagadását, vagy úgynevezett „nem nőies” viselkedést.*

* „tipikus női terror ha a nő visszabeszél vagy folyton beszél, vagy hűtlenkedik szóval vagy tettel, vagy nem végzi el a házimunkát, vagy hanyagolja a gyermekszülést/gyereknevelést, sajnos törvényeink valamennyi magatartásformát ma büntetlenül lehetővé teszik” „*himalája*” nevű hozzászóló egy az Interneten folytatott vitához a feminizmusról. – Forrás: <http://indymedia.hu>

Sok férfi akkor érzi lehetetlennek a kapcsolatot, amikor a férfiuralom hétköznapi kommunikációként elfogadott mechanizmusai már nem elegendőek a nők feletti uralom fenntartására. Minél inkább azonosul egy férfi a hagyományos férfiszereppel, annál nagyobb az esélye annak, hogy ilyen esetekben megkérdőjelezve érezze a férfiasságát és olyan megoldásokat keressen, amelyek emlékeztetik a párját arra, hogy ki az úr a háznál.

„Valójában a férfiak a bántalmazottak” ♦ Van olyan kutató is, aki kimondottan arra a következtetésre jutott, hogy a családon belüli erőszak áldozatainak többsége valójában férfi. Például Tamási Erzsébet szerint „a családon belül elkövetett súlyos cselekmények esetén (emberölés és kísérlete) öt áldozat közül három férfi... A kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény áldozatává pedig a fiúk kétszer gyakrabban válnak, mint a lányok...” Tamási megjegyzi, hogy „a felnőtt párkapcsolatok kivételével, minden más viszonyban (saját gyerek, szülő, testvér, após, egyéb hozzátartozó) az áldozatok és az elkövetők többsége is férfi”. A párkapcsolati bűncselekményeket illetően azonban azt írja, 1997–2002 között évi átlagban 2700 férfi követett el nő partnere elleni bűncselekményt, míg 478 nő a férfitartnere ellen. *

Bár – különösen ilyen állítások kapcsán – külön tanulmányt érdemelnének a statisztikák felhasználásának eltérő

Sok férfi akkor érzi lehetetlennek a kapcsolatot, amikor a férfiuralom hétköznapi kommunikációként elfogadott mechanizmusai már nem elegendőek a nő feletti uralom fenntartására.

* Bűnös áldozatok, BM Kiadó, 2005

módszerei, itt csak néhány szempontot említenénk meg. Társasági elemzése például nem közöl egymással világosan összehasonlítható adatokat, annak feltárására pedig kísérletet sem tesz, hogy az adatokat torzítja-e az a jelenség, hogy a hatóságok érzékenyebben reagálnak a férfiak és fiúk sérelmére elkövetett bűncselekményekre, mint a nők, illetve lányok elleniekre. Korábban már beszéltünk az alkalmi erőszakos megnyilvánulások és a tartós uralmi helyzet megtelemzésére irányuló, szisztematikus bántalmazás közötti különbségről. Beszéltünk arról is, hogy a családon belüli erőszak valóságos célja a nők alávetett helyzetének fenntartása. A nők azonban ugyanabban az elnyomott és jogvédelem nélküli helyzetben vannak a társadalom egészében, mint családjukon belül. Ez a tény alkalmas arra, hogy maradásra kényszerítse őket, bármilyen elviselhetetlen a helyzetük a családon belül, mivel a társadalom sem nem ösztönzi, sem nem támogatja a családon belüli erőszak nyilvános elítélését vagy az abból való kitörést.

Jelenleg a társadalmi szemlélet, a jogalkotási és jogalkalmazási gyakorlat, valamint az áldozatok hatékony védelmét biztosító szociális háló súlyos hiányosságai miatt a nők által elszenvedett bántalmazások nagy része rejtett marad.

(Erről fog szólni e kiadvány később megjelenő második része.) A férfierőszak általános társadalmi elfogadottsága összefonódik az erőszak elleni fellépésre hivatott hatóságoknak azzal a folyamatosan elkövetett hibájával, hogy különkülön kezelnek minden a nők ellen elkövetett bűncselekményt, mintha mindegyikük egy az adott időpontban előfordult egyszeri cselekmény lenne. Ilyen módon hozzájárulnak ahhoz, hogy láthatatlan maradjon a férfiuralom hétköznapi gyakorlata, a nők mindennapi élete felett gyakorolt ellenőrzés vagy a fenyegetések rendszeres ismétlődése. Így aztán sor kerül sok bűncselekményre, amely előrelátható, és ezáltal megelőzhető lett volna és amely előtt a jogalkalmazók mégis értetlenül állnak. A nők elleni erőszak átítatja a társadalmi lét egész szövevényét és ezért csak a legbrutálisabb esetek képesek időről időre felrázni a közvéleményt. Ezek sem eredményeznek azonban olyan szemléletváltozást, amely a nők ellen irányuló elterjedt és hétköznapivá vált erőszakot emberi jogi kérdésnek tekintené. A férfiközpontú szemléletben a férfi által elszenvedett sérelem számít csak igazi eseménynek és eleve súlyosabban esik latba, mint a nők által elszenvedett férfierőszak számtalan formája. Ilyen körülmények között enyhén szólva kétes értékűvé teszi a fent említett statisztikát az a tény, hogy az itt felsorolt szempontok nélkül dolgozott fel jogerős bírósági döntéseket.

„Az áldozatok közös jellegzetességei” ♦ Az áldozatoknak az elkövetőkkel egyenértékű agresszorként való beállítása csak egyik formája az áldozatok hibáztatásának. Ugyanennek a jelenségnek egy másik megnyilvánulási formája az, amely az áldozatok jellegzetességeiből vezeti le az erőszak előfordulásának tényét. Ez a tévhit az áldozatok megbélyegzése és további elszigetelése révén nagy mértékben hozzájárul ahhoz, hogy azok ne emelhessék fel a szavukat. A valóságban bármelyik nő, társadalmi vagy anyagi helyzetére, illetve képzettségi szintjére való tekintet nélkül válhat bántalmazás vagy szexuális erőszak áldozatává. Az erőszak folyamata ugyanis – mint azt a fentiekben kifejtettük – nem az áldozat sajátosságai, hanem annak szisztematikus, személyiséget romboló hatása révén hat.

„Ha nem megy el, nincs is ellenére” ♦ Az előző tévhit egyik változata az, amelyik a „miért marad” sorsdöntő kérdésére a nők valamiféle pszichológiai jellegzetességében, sőt, perverz hajlamában arra, hogy szenvedjenek keresi a választ. Sok nő nem táplálna a változásba vetett hiú reményt, ha nem hitelnék el vele, hogy az ő felelőssége, hogy megszeli a bántalmazót. A maradás valódi oka a társadalom által felkínált valós kiút hiánya, az anyagi függés, az elszigeteltség, az önbizalom elvesztése, a depresszió, a félelem és még sok más, a bántalmazás nyomán kialakult, illetve a női szerep gyerekkortól való tanulása során beidegződött mechanizmusban keresendő.

Férfi: Van esetleg valami, ami KÖZÖS a családon belüli erőszak áldozataiban – valami, ami RÁVEZETHETNE hogy MIÉRT is válnak áldozattá? Nő: Van. Az egyetlen tényező, ami KÖVETKEZETESEN jelen volt az általunk tanulmányozott ÖSSZES esetben, az az erőszakos partner. (C) Jacky Fleming

A bántalmazó férfiakra szóló mítoszok

A nők elleni erőszak valódi természetének felismerését az áldozatok hibáztatásával egyenlő mértékben akadályozzák a bántalmazó férfiakra szóló mítoszok és mindazok a nézetek, amelyek az elkövetők tetteinek igazolására, illetve személyes felelősségük elhárítására szolgálnak.

„Az erőszakos férfiak betegek” ♦ A bántalmazó férfiak között semmivel sem nagyobb az elmebetegségekben szenvedők aránya, mint a lakosság egészében. Ráadásul aki valóban annyira beteg, hogy nem ura a tetteinek, az azt sem tudja eldönteni, hogy mikor, hol, kivel szemben „boruljon el az agya”, vagy hogy milyen testrészeket kell ütnie ahhoz, hogy cselekményének következményei rejtve maradhassanak, illetve ne lehessen felelősségre vonni őt miattuk. Márpedig a bántalmazók túlnyomó többségének nem okoz gondot, hogy ellenőrzése alatt tartsa ezeket a szempontokat.

az alkohol és a kábítószer nem elváltatják a személyiséget, hanem előhoznak belőle már meglévő tendenciákat. . .

„Alkohol vagy kábítószer hatása alatt cselekszenek” ♦ Ez az érv nem a bántalmazás valódi mozgatórugóiról szól, hanem arról, hogy hogyan emelkedett a „férfivirtus” az általános kultúra rangjára és vált kvázi-tudományos érvvé. Közismert, hogy mennyire különbözik az alkoholizmus társadalmi megítélése férfiak és nők esetében. Érdekes elgondolkozni azon is, hogy a nők elleni erőszak esetében miért fogadja el a kultúra enyhítő körülménynek azt, amit más személyek integritását sértő vagy veszélyeztető tettek, pl. az

ittas járművezetés esetén súlyosbító körülménynek tekint. Vagy azon, hogy a legtöbb ember békés marad alkohol vagy kábítószeres hatása alatt is – mi a közös vonása azoknak, akik nem? A nők elleni erőszak esetében miért nem alkalmazza a társadalom azt a köztudatban is élő és tudományosan is megerősített megfigyelést, hogy az alkohol és a kábítószeres nem elváltoztatják a személyiséget, hanem előhoznak belőle már meglévő tendenciákat? A bántalmazó férfiak esetében is szemmel láthatólag gyakrabban fordul elő, hogy azért isznak, hogy aztán üssenek, mint hogy azért ütnének, mert ittak...

„Beilleszkedésre képtelen személyek” ♦ Valóban előfordul ez az eset is, de inkább mint kivétel. A bántalmazó férfiak általában tökéletesen beilleszkednek a környezetükbe, sőt, nagy részük híres arról, hogy mennyire elbűvölő személy (mint ahogy leendő párjával is az volt a kapcsolat kezdetén, mielőtt „birtokon belülre” került volna). Sokan közülük közismert személyiségek, akik mások példaképei és gyakran nemcsak a hatóságok, hanem még áldozatuk családjának megértését is magukénak tudhatják.

„Ilyennek születtek” ♦ A pszichológia története a viselkedés biológiai, illetve társadalmi magyarázatának ide-oda hullámzása. Azonban még az olyan korszakokban is (mint például a jelenlegi), amikor a biológiai magyarázatok kerülnek

előtérbe, legalább annyi kutatási eredményt lehet felmutatni annak bizonyítására, hogy az erőszak (éppen úgy, mint a nemi szerepek) tanult magatartás. Sőt, a biológiai magyarázatok is ellentmondanak egymásnak. Például egy viszonylag új kutatás szerint az egy adott felmérésben magas tesztoszteron-szintet felmutató férfiak múltja nem azért tartalmaz bőségesen agresszív elemeket, mert a tesztoszteron (az úgynevezett férfihormon) magas szintje váltja ki az agressziót, hanem mert az elhúzódó és ismétlődő agresszív viselkedés fokozza a tesztoszteron kiválasztódását a szervezetben, férfiaknál és nőknél egyaránt. (Mellékesen, még azok a szakértők is, akik meg vannak győződve arról, hogy a magatartások a génekből erednek, mintha sejténék, hogy a természet nem kikerülhetetlen és saját gyermekeiket például óvni próbálják a homoszexuális viselkedésre „ösztönző” befolyásoktól és magatartásoktól.)

Miért maradnak a kapcsolatkezelés erőszakmentes („nőies”) modelljei észrevétlenek a fiúk és a férfiak számára?

„Ezt tanulták” ♦ A bántalmazást a biológiai magyarázatok divatja ellenére a legtöbben tanult viselkedésformának tekintik, amelynek előfordulását különösen valószínűsíti, ha a bántalmazó gyermekkorában erőszak tanúja vagy áldozata volt. Nagyon sok igazság van ebben az álláspontban. Egy-síkú használata azonban figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy az erőszakos férfi felnövekedésekor szinte mindig jelen voltak nők is, akik szerep-modellként szolgálhattak volna az erőszakmentes viselkedésre. Ennek ellenére a fiatal fiúk

és a felnőtt férfiak általában nem a nők viselkedését utánozzák. Miért maradnak a kapcsolatkezelés „nőies” modelljei észrevétlenek a fiúk és a férfiak számára? Ennek vizsgálata közelebb tudna vinni bennünket a bántalmazás valódi okának, a szexizmusnak, vagyis a nőkkel szembeni előítéletek és a hatalom összefonódásának felismeréséhez.

„Érzelmi analfabéták” ♦ A bántalmazást gyakran a férfiak belső problémáival, az érzelmeik, szükségleteik, illetve igényeik felismerésére és megfogalmazására való képesség hiányával magyarázzák. Való igaz, hogy ezen a téren nagyon sok bántalmazónak szegényes az eszköztára. Igaz az is, hogy az úgynevezett férfiaság ezen a téren okozza a legtöbb szenvedést maguknak a férfiaknak is, és ez teszi a hagyományos férfiszerepet statisztikailag is kimutatható egészségügyi kockázati tényezővé.

*„és testem végül megbetegedett
mert férfi vagyok és nem tudja senki,
még magam sem, hogy mennyit szenvedek”*

JÓZSEF ATTILA *egy töredékben maradt verse*, 1935.

Ugyanakkor amikor egy férfi rákényszeríti az akarátát egy nőre, pontosan tudja, hogy mit akar, és ezt kommunikálja is, szavakkal és tettekkel. A bántalmazás tehát valójában egy az érzelmek, illetve az igények kifejezésére szolgáló módszer, és nem az abban való járatlanság.

A bántalmazók hatékony fegyverként használják a dühüket, amelyet a nők vagy más, náluk gyengébb személy ellen irányítanak, és nem például a fennálló rend vagy a munkaadójuk ellen.

A bántalmazók megválasztják, hol és kivel szemben erőszakosak.

„Nem tudják, mit tegyenek a dühükkel” ♦ A bántalmazást gyakran azzal magyarázzák, hogy a férfi nem tudja konstruktív módon kifejezni a dühét. Valójában a bántalmazók hatékony fegyverként használják a dühüket, amelyet a nők vagy más, náluk gyengébb személy ellen irányítanak, és nem például a fennálló rend vagy a munkaadójuk ellen. A bántalmazók gyakran ürügyként is használják a dühüket. Egy-egy dühkitörés után azzal mentegetik magukat, hogy dühösek voltak és akár megbánást is mutatnak, hogy ily módon elkerüljék a felelősségre vonást és a szembesülést tetteiknek a sértettekkel hátrányos következményeivel. A bántalmazó férfiak igenis kifejezik az érzelmeiket, többek között a dühüket, és megválasztják, hogy mikor és kivel szemben teszik azt.

A bántalmazó kommunikáció és bizonyos érzelmek bizonyos módon való kifejezése valójában a bántalmazás egyik taktikai alkotóeleme, és nem annak magyarázata. Abból, hogy a bántalmazók megválasztják, hol és kivel szemben erőszakosak, az következik, hogy a bántalmazás nem kommunikációs probléma és nem is a düh kezelésével összefüggő nehézség, hanem választás.

Nincs olyan körülmény, amely arra kényszeríthetne egy férfit, hogy szóban vagy fizikailag társára támadjon. Előfordulhatnak körülmények, amelyek növelik annak esélyét, hogy egy férfi bántalmazóvá váljék, de semmilyen körülmény nem teszi elkerülhetetlenné az erőszak választását. Ebből következően téves minden olyan magyarázat, amely a bántalmazást más személyekkel hozza összefüggésbe, például azzal,

hogyan milyen a velük folytatott kommunikáció vagy hogy provokálnak-e. Az erőszak választásáért a férfiak a felelősek, nem a körülmények. Tehát azokban az indítékokban kell keresnünk a bántalmazás magyarázatát, amelyek erre a választásra készítetik a férfiakat és nem rajtuk kívül álló okokban, amelyek arra indítják őket, hogy bántalmazzanak.

Röviden: a férfiak azért bántalmazznak, mert ilyen módon uralmuk és ellenőrzésük alatt tudnak tartani egy másik személyt. Ennek a magyarázatnak az erőssége abban van, hogy az egyedi erőszakos cselekményeket egy viselkedésforma keretén belül értelmezhetővé teszi. Ugyanakkor uralkodásról és ellenőrzésről beszélni egyfajta közhellyé vált, amelynek révén könnyen szem előtt tévesztjük annak tágabb összefüggéseit.

Nagyon gyakran elmulasztjuk azt a – talán legfontosabb – aspektust, miszerint a bántalmazásnak funkciója van, mégpedig az, hogy rövid és hosszú távon arra kényszerítse a nőt, hogy azt tegye, amit a férfi akar, illetve, hogy megakadályozza abban, ami nincs a férfi ínyére. Férfiak szisztematikusan választják a bántalmazást, azzal a céllal, hogy fennartsák az uralmukat és az ellenőrzést áldozataik felett.

Amikor egy férfi üvöltözik egy nővel, vagy állandóan leszólja őt, tudja, hogy magatartása milyen hatást fog kiváltani a nőből. Az ordítózás rövid távon félelmet és fájdalmat okoz, hosszú távon pedig leépíti a nő személyiségét, és akkor már semmi sem akadályozza meg a férfit abban, hogy uralmat gyakoroljon felette és ellenőrzése alatt tartsa. A bántalmazó férfiak tisztában vannak a bántalmazás hatásával,

Az erőszakos viselkedés a bántalmazó férfiak választása. Ezért ők felelősek, nem a körülmények vagy más személyek.

Miért bántalmazza a férfiak egy része a nőket? Mert megtehetik, és mert elérik vele, amit akarnak.

és készakarva élnek vele. Tudják, hogy a bántalmazás betölti funkcióját, célravezető és haszonnal jár. Ez a haszon nagyobb súllyal esik náluk latba, mint a viselkedésük okozta rossz érzés. Ez is az oka annak, hogy társadalmi fellépés nélkül nem mondanak le erről az eszközről uralkodó helyzetük fenntartására. A tartós eredményt hozó társadalmi közbelépésnek pedig előfeltétele annak a felfogásnak az elvetése, amely szerint a nőknek az a dolga, hogy közvetlenül és közvetve (pl. a gyereknevelés és a házimunka magukra vállalásával) az uralkodó nem rendelkezésére álljanak.

Vagyis miért bántalmazza a férfiak egy része a nőket? Mert megtehetik és mert elérik vele, amit akarnak. De miért törekednek férfiak a nők feletti uralomra és ellenőrzésre?

LEHET, hogy minden apróságtól kiborulok, de szerintem ez KINEK a hibája?
(C) Jacky Fleming

.....

A bántalmazás forrása: a szexizmus

.....

„Forrás” ebben az esetben valaminek az eredetét jelenti, nem az okát. Mint ahogy az egyedi erőszakos cselekmények értelmezését megkönnyíti, ha azokat a személy erőszakos viselkedésének részeként elemezzük, ugyanúgy válnak az egyes bántalmazók esetei értelmezhetőkké a szexizmus társadalmi összefüggésében.

Már korábban, a bántalmazó férfiakra szóló mítoszok elemzése során kitértem arra, hogy miért nem adnak kielégítő magyarázatot sem a biológia, de még a magatartásformák utánzását leíró pszichológiai elméletek sem az erőszakra, mint elsősorban a férfiakra jellemző viselkedésre. Említettem, hogy az a tény, hogy kultúránkban a kapcsolatkezelés „nőies” modelljei észrevétlenek maradnak a fiúk és a férfiak számára, összefügg a bántalmazás valódi okával, a szexizmussal.

A szexizmus, mint azt már a kiadvány legelején definiáltam, a nőkkel szembeni, nemi hovatartozásukon alapuló előítéletek rendszere, és az ezekre az előítéletekre épülő hátrányos megkülönböztetés, tehát a nők egyenlőtlen részesülése a hatalomból – a társadalmi és a személyes kapcsolatokban egyaránt.

A nemi hovatartozáson alapuló előítélet teremti meg az arra való hajlamot, hogy valaki alacsonyrendűeknek tekintse a nőket. Egyfajta szemüveggént működik, amelyen át nézve a nők viselkedése tökéletlennek, nem helyénvalónak, sőt eredendően rossznak tűnik. Mihelyt osztják ezt a felfogást, a férfiak úgy gondolják, jogos, sőt szükséges, hogy ellenőrzésük alatt tartsák a nőket, akár erőszak vagy bántalmazás útján is. A korsó sör mellett szexista vicceket mesélő, a párját beteges féltékenységgel kontrolláló, őt barátnőitől eltiltó, vagy a nőt veréssel „móresre tanító” vagy egy nőn „én úgy is tudom, hogy te mit akarsz” felkiáltással nemi erőszakot elkövető férfiak viselkedése között valójában nincs fogalmi különbség, csak az előítéleten alapuló bántalmazás lépcsőfokai közül foglalnak el különböző helyeket.

A férfiak elképzelése arról, hogy bántalmazhatják a nőket, nemcsak személyes jellegű, hanem nagy részben a társadalmi intézményektől is származik.

A nők munkájának és véleményének társadalmi leértékelése megerősíti a férfit abban, hogy joga van a nő ellenőrzésére.

A férfiak elképzelése arról, hogy bántalmazhatják a nőket, nemcsak személyes jellegű. Nagy részben az intézményektől származik, éppen azoktól, amelyeknek társadalmi feladata a kulturális normák megteremtése és az erőszakot elkövetők felelősségre vonása. A jog, az uralkodó kultúra, a pszichológia és egyéb tudományok, vagy a vallás által közvetített vélekedések „az asszony ingatag”, „irracionális lény” vagy „eredendő bűnt” hordozó voltáról természetesen nem kényszerítenek egy férfit se arra, hogy erőszakot alkalmazzon nőkkal szemben, de forrásai annak, hogy férfiak ezt a viselkedést válasszák.

A kulturális normákat teremtő és fenntartó intézmények szexizmusa hozzájárul ahhoz, hogy a férfiaknak hatal-

mukban állhasson ennek a választásnak a keresztülvitele. Ezek az intézmények nagy befolyással vannak arra, hogy a társadalomban mi válik láthatóvá vagy láthatatlanná, mit illet meg pontos név vagy mi megnevezhetetlen, mi minősül igaznak vagy hamisnak. Az intézmények által nyújtott támogatás a személyes hatalom egyik forrása is, amely a mi kultúránkban egyelőre el van zárva a nők elől. A nőknek a közéletben elfoglalt (pontosabban hiányzó) helye, a nők munkateljesítményének és véleményének intézményes és anyagi leértékelése*, a férfi „családfőként” való szentesítése és akár bántalmazó viselkedésének igazolása rendőrök, újságírók, papok és bírák által – mindez megerősíti a férfit abban, hogy joga van ellenőrzése alatt tartani a nőt, aki pedig azt az üzenetet kapja, hogy az ő viselkedése a probléma forrása és büntetés jár neki, ha nem teljesíti „ura” elvárásait.

A férfiak felelőssége az egyenlőségért

A szexizmusnak, mint a bántalmazás forrásának azonosítása nemcsak az egyes bántalmazókra van kihatással, hanem az összes férfira és az egész társadalomra is. A bántalmazó férfi számára világossá teszi, hogy ha változtatni akar, a kultúra ellenében kell lépnie. Egy szexista kultúrában a nők ellenőrzésére és az ellenőrzés elfogadtatására szolgáló taktikák társadalmi normák. Ezek néha ártalmatlannak tűnő formákat öltenek. Ilyen például a lovagiasság és a hódoló

* A nők intézményi és anyagi leértékelésének néhány konkrét példája:

- A nőket kisebb eséllyel léptetik elő.
- A nők ugyanannyi munkával kevesebbet keresnek a férfiaknál.
- A családban és a családon kívül elvégzett *ingyen munka* jelentős többségét világszerte nők végzik el. Hazánkban 2000-ben a háztartásra fizetség nélkül fordított összmunkaidő 75%-ában nők dolgoztak (KSH-adat, 2001).
- Nincsenek számarányuknak megfelelően jelen a nők a parlamentben és más döntéshozó testületekben.
- Férfiak uralják a jogalkotást, a tévétársaságok és lapkiadók vezetését, a rendőrséget, az igazságszolgáltatás felső szintjeit.

* Betlen Anna megfogalmazása

az erőszaktól való tartózkodás önmagában még nem vezet egyenrangú kapcsolathoz

bánásmód, amely talán a leghétköznapiabb megnyilvánulása annak a szemléletnek, amely újra és újra emlékezteti a nőket arra, hogy ne kívánjanak *gyenge, puha, szexis lényeknél** többé válni. A nőkkel szembeni valóban tiszteletteljes magatartás (tisztetel alatt önmagunk őszinte megnyilvánulását és a nők komolyan vételét értem) ellen-kultúra. Ahhoz, hogy egy bántalmazó férfi a nők tiszteletteljes és biztonságos partnerévé válhasson, kétségbe kell vonnia a saját gyerekkorától beidegződött fogalmait és ébernek kell lennie azokkal az intézményekkel szemben, amelyek szexista képzeteket közvetítenek a nőkről. Ha nem változtat a nézetein, egy időre talán úrrá tud lenni erőszakos viselkedésén, de megpróbálni kordában tartani a társa feletti uralkodásra való hajlamot nem ugyanaz, mint egy egyenrangú kapcsolat megteremtésén munkálkodni.

A helyzet nagyjából hasonló minden férfi számára. A férfiak, még ha magunk nem is vagyunk bántalmazók, ellenállást szoktunk érezni azzal a gondolattal szemben, hogy a nemi szerepek és az azokat szentesítő szexizmus a férfi-erőszak forrása. A szexizmust még a legszexistább férfiak sem szokták magukra vonatkoztatni. A nemi szerepek áldásos létét viszont annál több férfi – legyen akár pszichológus vagy jogász – szokta alkalmazni saját életére, és éltetni. A szexizmus pontos, ám kellemetlen kifejezés. Ám azzal, ha a feleségünkől engedelmességet várunk el, vagy ha a férfi keresetétől függ a család anyagi biztonsága, vagy ha feleségünknek házimunkát is kell végeznie második műszakban

a munkája mellett, vagy ha mindig ő futkos el a munkából a gyerekekkel az orvoshoz, azzal hasonlóan függővé és kiszolgáltatottá tesszük őt, mint a bántalmazók, és ez a kiszolgáltatottság táplálja a férfiak hatalmi helyzetét, amellyel visszaélve büntetlenül bántalmazhatják a nőket.

Mindezt felismernünk annyit tesz, mint elismerni, hogy mennyi minden közös bennünk a bántalmazó férfiakkal, hiszen egy nő arcán elcsattanó pofon és egy nő véleményének leszólása vagy semmibevétele ugyanabból a forrásból, a szexizmusból származik. Sokkal könnyebb elhárítani magunktól ezeket a hasonlóságokat, ha más magyarázatokban keressük a választ a férfierőszak miértjének kérdésére. Ám a bántalmazás valójában csak a jéghegy csúcsa, amelynek normateremtő funkciója révén a nem bántalmazott nők is megtanulják, hogy mi az őket megillető hely a kapcsolatokban. Egy olyan kultúrában, ahol a nők úgy érezhetik, kaptak valamit csak azáltal, hogy egy férfi nem bántalmazza őket (fizikailag – hiszen a szóbeli bántalmazás alapeleme nagyon is sok „normálisnak” tekintett kapcsolatnak), elkerülhetetlen, hogy ugyanezek a nők hajlamosak legyenek materiálisan vizsgozni ezt az „érdemet” és jobban megfeleljenek a férfiak elvárásainak. Ha egy nő úgy érezheti, kapott valamit azáltal, hogy a férfi nem bántalmazza őt. Ilyen módon a bántalmazás létezése nemcsak eltorzítja a férfiak és nők közötti kapcsolatokat, hanem le is szállítja a férfiakkal szembeni elvárásokat.

A bántalmazás valamennyi férfi közös problémája és felelőssége, mivel minden férfi részéről az erőszak által fenntartott többlethatalomból.

it's that strange
black ring again...
just comes...
and goes...

már megint ez a furcsa fekete csík... néha ott van... néha meg eltűnik...
(C) Jacky Fleming

A szexizmus megjelölése a bántalmazás forrásaként egyenértékű annak beismerésével, hogy férfivoltunk okán jogosulatlanul élvezünk többlethatalmat a nőkkel való személyes és társadalmi kapcsolatainkban. Egyenértékű annak beismerésével, hogy a bántalmazás a férfiak problémája, és hogy *minden férfi részesül* az abból származó előnyökből, csakúgy mint az annak felszámolásáért viselt felelősségből.

A társadalom eddig nem ismert tisztánlátással és háttározottsággal tudna tenni az erőszak megelőzéséért, mihelyt megértené, hogy a szexizmus szelleme és gyakorlata miként szolgál a bántalmazás forrásául. Mivel az erőszak

választás kérdése, a társadalomnak nem áll módjában olyan körülményeket teremteni, amelyekben minden férfi elállna annak alkalmazásától. A szexizmus felszámolása révén azonban csökkenteni tudja a férfiak előítéleteit és jogosulatlan hatalmát. Az előítéletek csökkenése révén kevesebb férfi választaná a nőekkel szembeni erőszakos visszaélés útját és annál többen lennének hajlandóak valódi tisztelettel viszonyulni a nőkhöz. A szexizmus csökkenése eleve változtatna a kontextuson, amelyben férfiak az erőszakkal való visszaélést választanák. Az ehhez vezető első lépés az lenne, ha a társadalmi és kulturális normákat teremtő és fenntartó intézmények, a jogalkotók, a jogalkalmazók vagy a pszichológusok, nem igazolnák a bántalmazók magatartását, amellyel nemcsak nőket, hanem az egész társadalmat sértik. Ez ugyanis oda vezetne, hogy amikor egy férfi az erőszak útját választaná egy nő leigázására, nem tudna a rendszer által ráruházott hatalommal is élni. Egy szó mint száz, lehetetlen bármilyen néven nevezendő csökkenést elérni a nők elleni erőszak terén anélkül, hogy szembenéznénk a szexizmussal, mint a férfiak által gyakorolt bántalmazás forrásával.

Bántalmazó férfiakkal foglalkozó programok*

Felfogásmódok

A nőkkel szemben erőszakot elkövető férfiakkal foglalkozó terápiás beavatkozások keretétől szolgáló felfogásmódok tekintetében nagy vonalakban három megközelítést lehet megkülönböztetni:

❶ A feminista megközelítés. Ennek központi témája a társadalmi nemi szerepeken alapuló hatalmi kérdések elemzése. Kiindulópontja az, hogy a családon belüli erőszak a patriarchális társadalmi berendezkedés egyik megjelenési formája, amennyiben az erőszak funkciója a nő feletti uralom fenntartása a családon belül. A feminista elemzés legkézenfekvőbb támpontja az a tény, hogy a bántalmazó férfiak többsége képes uralkodni önmagán és elkerüli az erőszakot, amennyiben olyasvalaki „provokálja” őket, aki erősebb vagy az övékénél nagyobb hatalommal rendelkezik. Ezenkívül több felmérés is utal arra, hogy a bántalmazó férfiak megegyeznek abban, hogy jogukban áll ellenőrzést gyakorolni partnereik felett, miközben bizonytalanabbak a férfi-identitás tekintetében, mint a nem erőszakos férfiak.

* Ez a fejezet nagy részben dr. Luis Bonino, a bántalmazókkal foglalkozó programok magyarországi bevezetését előkészítő Daphne-projekt vezető szaktanácsadója (www.luisbonino.com), illetve Jorge Corsi (www.corsi.com.ar) írásainak felhasználásával készült.

② A rendszerszemléletű családterápiás megközelítés. Ez a modell az egyes személyek problematikus viselkedését a nem jól működő család megnyilvánulásának tekinti. Inkább azt tekinti feladatának, hogy a kommunikációs és konfliktuskezelési képességek mindkét félnél történő javítása révén megoldja a feltételezett problémát, semmint azt, hogy feltárja annak okait. Abból indul ki, hogy mindegyik családtagnak része van a probléma létrejöttében, mindkét fél hozzájárul a konfliktus növekedéséhez, illetve mindketten arra törekszenek, hogy uralkodjanak a másik felett. E szemlélet szerint bármelyikük használhat erőszakot. Ilyen módon alapvetően különbözik a feminista látásmódtól, amely leszögezi, hogy az a felelős az erőszakért, aki azt alkalmazza.

③ Pszichoterápiás megközelítések. Ezek az egyénre összpontosítják figyelmüket és abból indulnak ki, hogy a személyiség torzulásai vagy a gyermekkorban előfordult traumatikus élmények növelik az erőszakra való hajlamot bizonyos személyeknél. E szemlélet szerint az abuzív magatartás valamely, az annak hátterében meghúzódó emocionális probléma tünete (így összefügghet például a függő gyermek szükségleteinek ellátására képtelen szülők részéről elszenvedett abuzussal vagy elutasítással).

A pszichoterápiás megközelítés két fő irányzata az egyéni vagy csoportos pszichodinamikus terápia és a csoportos kognitív-behaviorista terápia.

– A pszichodinamikus terápia a bántalmazó tudattalan késztetéseit igyekszik felszínre hozni, hogy ilyen módon lehetővé váljék azok tudatos feldolgozása. A rendelkezésre álló statisztikák szerint ez a fajta terápia nagyobb vonzerőt gyakorol a férfiakra, mint a feminista szemléletű terápiák, amelyeket több férfi hagy el menet közben. A pszichodinamikus terápia ugyanakkor nem ad semmiféle választ arra, hogy mit lehet tenni az erőszakos magatartás leállítására (tehát megengedi, hogy az folytatódjék a tudattalan probléma feloldásáig) és egyáltalán nem foglalkozik a férfiuralom kulturális elfogadottságával.

– A kognitív-behaviorista terápia – amely inkább a tudattal és a jelennel foglalkozik, mint a tudattalannal és a múlttal –, a bántalmazók gondolatainak és viselkedésének módosítása révén igyekszik megváltoztatni azok magatartását. Ez a megközelítés került leggyakrabban alkalmazásra a büntetésvégrehajtással összefüggő programokban, mivel csakis az erőszakos viselkedés módosításával foglalkozik és nem merül bele sem a nagyobb, társadalmi méretű kérdésekbe (mint például a nemek közötti egyenlőtlenség), sem mélyebb pszichológiai jellegű problémákba. E szemlélet nem ad semmiféle magyarázatot arra, hogy a partnereiket bántalmazó férfiak miért nem erőszakosak más kapcsolatokban.

Módszerek

A bántalmazó férfiakkal foglalkozó programokban előforduló intervenciókat módszertanilag hat különböző csoportba sorolhatjuk:

❶ A képességfejlesztés („skill training”) alapja az a feltételezés, hogy az elkövetők magatartásából hiányzó, illetve az abban túltengő elemek társadalmi tanulási folyamat (szocializáció) eredményei. A csoport vezetői által felkínált pozitív viselkedési modellek és azoknak a csoporttagok közreműködésével történő gyakorlása révén a kapcsolatokat fejlesztő kommunikációs eszközök veszik át a destruktív viselkedésformák helyét.

❷ A kognitív módszerek abból indulnak ki, hogy hibás gondolkodási alakulatok negatív érzelmi reakciókat váltanak ki, és ezek aztán abuzív magatartásba csapnak át. E feltételezés szerint ezeknek a gondolatoknak az átstrukturálása csökkentheti az azok hátterében meghúzódó dühöt, félelmet és megbántottságot. Ez a megközelítés szolgálhat arra is, hogy tudatosítsa férfiakban azokat a gyermekkorukban létrejött hiedelmeket, amelyek alapvetően meghatározzák a kapcsolatokról (például a nemi szerepekről) alkotott merev elképzeléseiket.

❸ A tanult (társadalmi) nemi szerepek áttanulása (re-szocializáció) segít a férfiaknak abban, hogy belássák a megcsontosodott férfiszerep negatív hatásait és a nemek

közötti egyenlőség előnyeit. Ez a megközelítés a férfiuralmat az említett merev szocializációnak tudja be.

4 Az uralmi taktikák tudatosítását szolgáló módszerek arra törekkenek, hogy a férfiak felelősséget vállaljanak a mások felett gyakorolt ellenőrzésre irányuló szándékaikért. Ebben a megközelítésben különös hangsúlyt kap a bántalmazás fogalmának kiszélesítése olyan módon, hogy magába foglalja az elszigetelést, a szóbeli bántalmazást, a gazdasági vagy bármilyen más módon gyakorolt ellenőrzést. Ugyancsak hangsúlyt kap a bántalmazás hatásának tudatosítása és az áldozatokkal való empátia megteremtése.

5 A kölcsönös kommunikációs sémák elemzésére és módosítására elsősorban a rendszerszemléletű családterápiás megközelítés helyezi a hangsúlyt, mivel ez abból indul ki, hogy a partnerek tudattalanul olyan interakciók ciklikusan ismétlődő sorozatain mennek keresztül, amelyek bántalmazásban kulminálhatnak.

6 A traumatikus élményekből kiinduló módszer szerint a bántalmazó férfiaknak fel kell dolgozniuk az őket gyermekkorukban ért megrázkódtatásokat, elsősorban azokat amelyek révén a szülők által gyakorolt erőszak szemtanúivá vagy fizikailag szenvedői alanyaivá váltak. E megközelítés feltételezi, hogy ezek a férfiak azért nem képesek empatikusan nyilvánulni másokhoz, mert el kellett, hogy fojtsák saját fájdalmas emlékeiket.

A bántalmazó férfiakkal foglalkozó programok az 1980-as évek eleje óta léteznek az Egyesült Államokban és Kánadában és körülbelül egy évtizeddel később megjelentek több más angolszász és európai, illetve latin-amerikai országban is (Ausztrália, Skandinávia, Franciaország, Nagy-Britannia, Argentína, Mexikó, Nicaragua, Costa Rica stb.). Céljuk az, hogy kiegészítsék a bántalmazott nőket ellátó, illetve a családon belüli erőszak megelőzésére szolgáló programokat. Kiindulópontjuk, hogy az erőszakért elsősorban az felelős, aki gyakorolja azt. Ezek a programok nem egy „betegség” kezelésével foglalkoznak, hanem azt szorgalmazzák, hogy a bántalmazó férfiak felelősséget vállaljanak az általuk gyakorolt erőszakért és ilyen módon változás álljon be a nőekkel való kapcsolatukban.

A fent leírt módszertani megközelítések közül az első négy akár egyidejűleg is használható ugyanabban a programban. Az 1977-ben Massachusetts-ben alapított „Emerge” nevű program például kognitív átstrukturálással kombinálja a bántalmazó magatartások tudatosítását. (Az „Emerge” úttörő szerepet játszott az említett programok kialakításában, mivel először fogalmazta meg a profeminista konceptuális alap szükségességét ahhoz, hogy a program ne csak a probléma felszínét érintse.) A „Duluth” modell, amely szintúgy egyik forrása volt a ma használatos programok sok alapvető elemének, az erőszakos és nem erőszakos uralkodási taktikák tudatosítására és – kisebb mértékben – a képességfejlesztő tréningre fektet nagy súlyt.

A rendszerszemléletű családterápiás megközelítés ellenben ellenjavallt minden programban. A párterápia, illetve a mediáció alkalmazása bántalmazás esetén nemcsak, hogy a bántalmazott személyre hárítja – közvetve vagy közvetlenül – a felelősséget a bántalmazás előfordulásáért, de – amennyiben valóban kifejezné panaszait – még nagyobb veszélynek teszi ki őt.*

A felfogásmódok és a módszerek kölcsönviszonyának elemzéséből kiderül, hogy miben különbözik egy kizárólag módszertani szempontokon alapuló program egy feminista alapszemléletű programtól. Míg az előző csak az agresszív magatartás szabályozására szorítkozik, az utóbbi mélyen-szántó revízió alá veszi a szexista elképzeléseket és a tanult, társadalmi nemi szerepeken alapuló sztereotípiákat, amelyekben a nők feletti uralkodás és a felettük gyakorolt ellenőrzés alapul.

A programok kivitelezése

Több évtizedes nemzetközi tapasztalat utal arra, hogy ezeknek a programoknak a hatékonysága nagymértékben függ attól, hogy milyen etikai, ideológiai és elméleti alapokból indulnak ki. A programok kivitelezésének a nők elleni erőszak minden más erőszaktól eltérő jellegének alapos ismeretén kell alapulnia. Több veszéllyel is jár, ha a bántalmazó

*Részletesebben erről lásd: *Miért veszélyes a mediáció a családon belüli erőszak kezelésében?* Habeas Corpus Munkacsoport, 2005, elérhető interneten is: habeascorpus.hu/-tudja-e

A programok kivitelezésének a nők elleni erőszak minden más erőszaktól eltérő jellegének alapos ismeretén kell alapulnia.

férfiakkal foglalkozó programok a hagyományos lélektani kezelések modelljeit követik:

A bántalmazás pszichopatológiaként való felfogása és ilyen módon való kezelése ♦ A nők elleni erőszak annak sokféle megjelenési formájában számunkra gyakran már láthatatlanná vált történelmi, kulturális, társadalmi, intézményi és családi gyökerekből táplálkozik. A családon belüli erőszak csak eme tényezők összetett kombinációjaként válik értelmezhetővé és nem mint pszichopatológiás jelenség. Ebben az esetben visszájára kell fordítani az elmegyógyászat szokásos ok-okozati gondolatmenetét. A bántalmazás és a hatalommal való visszaélés nemcsak, hogy nem pszichopatológiai elváltozások következményei, hanem gyakran éppen azok forrásai.

A társadalmi nemi szerepek szempontjának figyelmen kívül hagyása a probléma diagnosztizálásakor ♦ Bármilyen olyan helyzet megértésére, ahol akármilyen formában előfordul bántalmazás, illetve hatalommal való visszaélés, elengedhetetlen két tényező ismerete: a hatalomé és a társadalmi nemi szerepeké. Amikor a terápiás folyamatnak nem képezi részét annak ismerete, hogy férfiak és nők hogyan sajátítják el a társadalmi nemi szerepeket és hogy ezek hogyan függenek össze az abuzív kapcsolatokkal, fennáll a veszélye annak, hogy a terapeuták komoly hibákat fognak elkövetni, amelyeknek ismét az áldozatok látják majd kárát.

A „semlegesség”, a „titoktartás” és a „magánélet” fogalmai ♦ A bántalmazás és hatalommal való visszaélés éppen a környezet semlegessége és a magánélet biztosította titkolódzás következtében tud huzamosabb ideig büntetlenül folyni. Ez a folyamat csak akkor tud megfordulni, ha mások betekintést nyernek az eseményekbe, leleplezik azokat és semmilyen módon sem igazolják azokat. Egy a semleges-ségen, titoktartáson és a magánélet szentségén alapuló terápiában valóban nem tesz mást, mint szimbolikusan újrateremti azokat a feltételeket, amelyek az erőszak legjobb táptalaját képezik.

A programok és az abban résztvevő férfiak helytelen megnevezése ♦ Az említett programok és az abban résztvevő férfiak megnevezése több problémát is felvet. Ha például „bántalmazó férfiak kezeléséről” beszélünk, hallgatólagosan elfogadjuk azt, amit éppen fentebb cáfoltunk, miszerint a bántalmazás egyfajta betegség, valamiféle pszichopatológia lenne. Ha a „bántalmazó férfiak rehabilitációjáról” beszélünk, nyelvi csapdába esünk, hiszen a rehabilitáció egy előző állapot helyreállítását jelenti, ami pedig nagyon is távol áll a programok céljától. Sőt, már maguknak a programban résztvevő férfiaknak „bántalmazókként” vagy „erőszakos férfiaként” való emlegetése is kétes, mivel azt sugallhatják, hogy az identitás részeként és következésképpen nem a saját felelősség függvényeként fogalmazzuk meg a kérdést. Nehézkesebb, de talán pontosabb lenne „erőszakot elkövető”,

„bántalmazó magatartást tanúsító” férfiakról beszélni és ilyen módon az identitásról a cselekvésre helyezni át a hangsúlyt, amivel rögtön azt sugallnánk, hogy abba is lehet hagyni ezt a viselkedést. Ez minden bizonnyal jobban összhangban lenne a programok célját képező felelősségvállalással.

A fentiekkel összhangban a nők ellen erőszakot elkövető férfiakkal foglalkozó programoknak következetesen tükrözniük kell a bántalmazás igazságtalan, káros, emberi jogokat sértő és kriminális jellegét. Minden ilyen program elsődleges szempontja az áldozatok biztonsága kell hogy legyen. Éppen ezért az azokban való részvétel nem lehet bíróság által kirótt büntetés alternatívája, mivel ez a bántalmazó felmentésével vagy tetteinek igazolásával lenne egyenértékű. Az elítélt, de nem bebörtönzött bántalmazók maguk kell, hogy fedezzék a program költségeit, csakúgy, mint azok a férfiak, akik bűncselekménynek nem minősülő bántalmazás miatt vesznek részt abban. Ezek a programok csak akkor tudják valóban részét képezni a nők elleni erőszak elleni össz társadalmi fellépésnek, ha

- hozzájárulnak az áldozatokat fenyegető veszélyek elhárításához,
- nem vonnak el anyagi eszközöket a bántalmazott nők helyzetének javításától,
- nem keltenek hamis reményeket az áldozatokban, illetve nem késztetik őket számukra létfontosságú döntések elhalasztására,

- nem a bántalmazott nők áldozatkészségének és tűrésének rovására próbálnak eredményt felmutatni,
- nem tekintik céljuknak a férfi megóvását a büntetlen előélettől és
- nem a válás nélküli „családi béke”, illetve a párkapcsolat minden áron való helyreállítását tekintik fő feladatuknak.

A programok eredményessége

A már létező programok tapasztalata szerint az azokat elkezdő férfiak 20%-tól 60%-ig terjedő arányban hagyják el azokat a program befejezése előtt, különösen, ha ezt szankciók nélkül megtehetik. Ez az arány csökken, mihelyt a program egy koordinált háló részét képezi, ahol mind a programba való bekerülés, mind annak elhagyása ellenőrzött.

A nemzetközi tapasztalatok szerint e programok korlátozott, de látható sikerének legfőbb ismérve a súlyos fizikai és lelki erőszakkal (elsősorban a zaklatással és a megfélemlítéssel) való felhagyás az abban résztvevő férfiak részéről. Az említett ismerv alapján, megfelelő programok esetén, az azokban résztvevő férfiak 30-60%-ánál érhető el jó eredmény. Ez nem vonatkozik az egyébként is erőszakos viselkedésű vagy pszichopata férfiakra, akiknél csak az esetek 5-10%-ában érhető el pozitív eredmény.

A programok sikerének legfőbb ismérve a súlyos fizikai és lelki erőszakkal való felhagyás

Ha a visszaesés arányát vesszük mércéül (4 évenkénti mérésekkel) ennek mértéke 15-20%-os a programokat befejezésükig követő férfiaknál, míg a programot el sem kezdő vagy azokat be nem fejező férfiaknál 40-70%-ra növekszik ez a szám.

A lelki erőszak csökkenése és a tiszteletteljes, egyenlőségre törekvő magatartás növekedése nehezebben mérhető. Ha a bántalmazásnak korábban áldozatául esett nő biztonságérzetét és bizalmát vesszük alapul, az eredmények kevésbé pozitívak. Ezek aránya azonban annál inkább növekszik, minél hosszabb a program (minimum egy év) és ha a férfi saját önszántából került be a programba.

A programok akkor hozzák a legjobb eredményt, ha más társadalmi kezdeményezésekkel együttműködve valósulnak meg. Ilyen kezdeményezések a rendőri és jogalkalmazási fellépés, az erőszak minden formájának teljes és gyakorlati elutasítása a társadalom részéről, az áldozatok megsegítését szolgáló tevékenységek elsőbbséghez juttatása, a bántalmazás felismerése és megnevezése a társadalmi háló minden szintjén (például az egészségügyben), a megelőzés, a gyerekek és fiatalok egyenlőségre való nevelése, a férfiak bevonása úgy az otthonról és másokról való gondoskodás feladataiba, mint a nők elleni erőszak elleni aktív harcba stb.

A szakemberek képzettsége

Ahhoz, hogy a nőkkel szemben erőszakot elkövető férfiakkal foglalkozó programok meg tudjanak felelni a fentebb leírt ismérveknek, elengedhetetlen, hogy az azokban közreműködő szakemberek képzettsége összhangban álljon a kezelendő probléma specifikus voltával. Az egyetemi végzettség önmagában nem elegendő erre. Nem specifikusan képzett szakemberek gyakran rosszul mérik fel az áldozatokat fenyegető veszélyeket és a nemi szerepek súlyát a probléma létrejöttében. Éppen ezért egy program beindítása előtt elengedhetetlen

- az azt véghez vivő szakemberek megfelelő kiválasztása, nemcsak akadémiai érdemek, hanem a nők elleni erőszak problémája iránti érzékenységük és személyes hozzáállásuk alapján;
- a férfiakkal való foglalkozás elengedhetetlen etikai, elméleti és módszertani aspektusainak figyelembevétele;
- a folyamatos szupervízió a program beindulásakor, annak kezdeti és középső szakaszában, csakúgy mint a szakemberek specifikus munkájára vonatkozóan a program egész lefolyása alatt, amellyel nemcsak a nemi sztereotípiákba való „visszacsúszás”, hanem a szakmai kiégés („burn out”) is elkerülhető.

A bántalmazó férfiakkal foglalkozó szakemberek képzettsége összhangban kell, hogy álljon a kezelendő probléma specifikus voltával.

Tárgymutató

agresszivitás kontra erőszak 13,
14, 28

áldozat ellátása 11

áldozathibáztatás 30, 32

áldozat jellemzői 29, 30

áldozatvédelem 7

alkohol 32

bántalmazás *lásd* erőszak

bántalmazó taktikája 36

bántalmazott férfiak 27

beilleszkedési képtelenség 33

biológia 33, 39

Bonino, Luis 47

ciklikusság 22

Corsi, Jorge 47

család 48

családterápiás megközelítés 48,
51

ellenjavallt 53

depresszió 30

Duluth modell 52

düh kezelése 36

dühkitörés 22, 36

elkövetőkkel foglalkozó progra-
mok 7, 11, 23, 48–
59, *lásd még* terápiás
intervenciók fajtái;
terápiás megközelíté-
sek

büntetésvégrehajtással össze-
függő programok 49

eredményesség 57, 58

és a bántalmazók néven
nevezése 55

és a magánélet szentsége
55

és a szakemberek képzett-
sége 59

és az áldozatok biztonsága
56

és semlegesség 55

és titoktartás 55

feminista alapelvek 53–57
sikeresség ismérve 57

előítélet 7, 9–11, 23–36, 40, 45

elszigetelés 20, 30, 51

emberi jogok 56

Emerge 52

erőszak

ciklusa 22

és mentális betegség 32

- eszkálációja 21
 fajtái 19–21
 fizikai 57
 funkciója 15, 21, 37
 gazdasági 21, 51
 kontra agresszivitás 13,
 14, 28
 láthatatlansága 29
 lelki 20, 57, 58
 meghatározása 13
 nők elleni 15, 23
 statisztika 18, 19
 strukturális 16
 szexuális 21
 szóbeli 19, 51
 testi 20
 tévhitek 23–36
 erőszakkitörés 22, 36
 érzelmi analfabéta 35
 eszkáláció 21
 Evans, Patricia 7

 felelősség 8, 9, 11, 26, 30, 32,
 36, 37, 41, 51–53
 felelősségrevonás 8, 32, 36
 féltékenység 8, 20, 40
 feminista megközelítés 47
 feszültség felgyülemzése 22
 Forward, Susan 7

 gyereknevelés 15, 26, 38
 gyerekszülés 26

 hatalom 11, 15, **18**, 25, 27, 28,
 35, 37, 47, 54
 házastársi kötelesség 26
 házimunka 26, 38
 Herman, Judith Lewis 7
 hűtlenkedés 26

 József Attila 35

 kábítószer 32
 képességfejlesztés 50, 52
 kiégés 59
 kognitív átstrukturálás 52
 kognitív módszerek 50, 52
 kommunikáció 27, 36, 48
 kommunikációs sémák elemzése
 51
 kontrollvesztés 25

 lelki terror 24, 26

 Massachusetts 52
 mediáció 7, 53
 megbánás 22, 36
 megelőzés 7, 9, 10, 44
 megfélemlítés 20, 29
 Miért marad? 11
 Morvai Krisztina 7

 NANE Egyesület 7
 nemi szerep 27, 30, 35, 50, 53,
 54

- párterápia 53
patriarchátus 10, 26, 47
 meghatározása 9
provokáció 37
pszichoterápiás megközelítés 48
- reszocializáció 50
- segélyvonal elkövetőknek 9
statisztika 18, 19, 35, 49
- szabad mozgás 21
személyiség 48
szexizmus 15, 35, 39–45, 53
 meghatározása 9
szupervízió 59
- tanulás 34, 39
társadalmi intézmények 40
terápiás intervenciók fajtái 51,
 lásd még elkövetőkkel
 foglalkozó programok; terápiás meg-
 közelítések
 képességfejlesztés 50, 52
 kognitív módszerek 50, 52
 kommunikációs sémák
 elemzése 51
 reszocializáció 50
 uralmi taktikák tudatosí-
 tása 51, 52
- terápiás megközelítések *lásd* el-
 követőkkel foglalkozó
 programok; terápiás
 intervenciók fajtái
 családterápiás megköze-
 lítés 48
 feminista megközelítés 47
 kognitív 49
 pszichodinamikus 49
 pszichoterápiás megköze-
 lítés 48
tesztoszteron 34
tévhitek a bántalmazóról 23–36
trauma 48, 51
- uralmi taktikák tudatosítása
 51, 52
uralom 53, *lásd még* hatalom
- válás 19, 57

Habeas Corpus Munkacsoport, Budapest

habeascorpus.hu

info@habeascorpus.hu

1364 Budapest Postafiók 31.

Felelős kiadó: Juhász Géza

Borító- és kiadványterv: Barka Ferenc

Tárgymutató: Kuszing Gábor

Tördelés: Juhász Géza

A szerző portréfotóját Pál Kata készítette.

A borító Füzeséry Erika fotójának felhasználásával készült.

Nyomás és kötés: G-print Bt.

Felelős vezető: Wilpert Gábor

Manapság már egyre kevesebben tagadják, hogy a nők és a gyerekek ellen irányuló erőszak súlyos társadalmi probléma. Az is kezd nyilvánvalóvá válni, hogy a magyar társadalom reakciója egyáltalán nem áll arányban ennek a problémának a súlyosságával. Ez a kiadvány nemcsak a családon belüli erőszak alapfogalmait, hanem az ekörül kialakult előítéleteket és tévhiteket is tisztázza. A kiadvány megjelenését lehetővé tevő EU-projekt konkrét célja az, hogy a közvélemény tájékoztatása és szakemberek képzése révén lefektesse az alapjait egy a bántalmazó férfiakkal foglalkozó szolgáltatásnak, amely elsősorban az áldozatok védelmét tartja szem előtt, és amely az elkövetők felelősségvállalásának előmozdítása révén járul hozzá az erőszak felszámolásához és megelőzéséhez.

Habeas Corpus Munkacsoport

